

Volebná podpora v periférnych postsocialistických regiónoch ako produkt nostalgie a rozhorčenia na príklade Bruntálska

DOMINIK KEVICKÝ

Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, Geografický ústav, Brno, Česko (Masaryk University, Faculty of Science, Department of Geography, Brno, Czechia); e-mail: kevicky.dominik@mail.muni.cz

ABSTRACT **Electoral support in peripheral post-socialist regions as a product of nostalgia and grievances: The example of the Bruntál district** – Voters are often influenced by emotions when choosing a political party in elections. In particular, right-wing and left-wing populist parties try to evoke these emotions in their potential voters. This article investigates the impact of nostalgia and grievances that populist parties try to induce in their voters in peripheral regions and thus influence the choice of a political party. Thirteen semi-structured interviews were conducted with inhabitants of the Bruntál district, which is characterised by above-average support for populist parties. According to the analysis, support for the left-wing Communist Party was influenced by nostalgia for the socialist regime, especially among the older population. Post-socialist nostalgia also appeared among younger residents if they had an elderly family member who benefited from the past regime. In contrast, economic deprivation, grievances with the central government, and the possible and actual consequences of the migration crisis have increased the attraction of the populist radical right in the region.

KEY WORDS voting behaviour – Communist Party – populist radical right – nostalgia – grievances – Bruntál district

---

KEVICKÝ D. (2023): Volebná podpora v periférnych postsocialistických regiónoch ako produkt nostalgie a rozhorčenia na príklade Bruntálska. *Geografie*, 128, 2, 231–250.

<https://doi.org/10.37040/geografie.2023.006>

Do redakce došlo v červenci 2022, přijato do tisku v lednu 2023.

1. Úvod

Volebná geografia a výskum regionálnych rozdielov volebného chovania patrí k dôležitej časti politickej, ale aj humánnej geografie. Prvé práce zamerané na volebnú geografiu začali vznikať už na začiatku 20. storočia (Siegfried 1913). Väčší rozmach disciplíny potom nastal v 50. a 60. rokoch 20. storočia po kvantitatívnej revolúcii v geografii a dostupnosti výkonných počítačov. V tomto období vznikli práce, ktoré predpokladajú racionálne správanie voličov. Predpokladajú, že volič pri voľbe strany ekonomicky kalkuluje, či sa mu oplatí odovzdať danej politickej strane svoj hlas (Downs 1957), rozhoduje sa podľa svojej stranicej identifikácie (Campbell et al. 1960), alebo si vyberá jasne vymedzené politické strany na základe svojho socioekonomického postavenia (Lipset, Rokkan 1967). Vývoj politickej situácie v Európe na konci 20. storočia však spôsobil, že medzi politickými stranami sa začalo strácať ich klasické pravo-ľavé delenie a začali posilňovať takzvané *catch-all* strany a populistické subjekty, ktoré využívajú emócie elektorátu (Kostecký a kol. 2015). Tým sa oslabuje vysvetľujúca schopnosť tradičných konceptov volebného rozhodovania (Jacobitti 1979). Volebné preferencie voličov sú takto v súčasnosti menej odhadnuteľnejšie než skorej a tiež sa oslabuje stranická identifikácia (Miller 1991, Dalton 2016). Tieto skutočnosti vedú k tomu, že pri skúmaní volebných preferencií vo vybranom regióne je nutné brať v úvahu aj miestny kontext (Taylor 1985; Agnew 1987, 2011) a témy, ktoré vyvolávajú vo voličoch rôzne emócie ako strach (Massumi 1993, Sparke 2007), nostalgiu (Ekman, Linde 2005; Smeekes, Wildschut, Sedikides 2021) alebo rozhorčenie (Rydgren 2007, Ivarsflaten 2008).

Podľa Sopóciho (2004) existuje šesť typov teórií, ktoré opisujú voličské správanie ľudí a ich volebné rozhodovanie. Prvým typom je sociologická teória, ktorá predpokladá, že volič sa rozhoduje na základe svojej sociálnej skupiny (napríklad národnosť, triedna príslušnosť, vierovyznanie) a preferuje strany, ktoré zastávajú a presadzujú potreby danej skupiny. Sociálno-psychologická teória tvrdí, že volič sa rozhoduje podľa svojich ekonomických a sociálnych charakteristík. Podľa ekonomickej teórie sa volič chová racionálne a vyberá si stranu na základe dosiahnutia maximálneho možného uspokojenia svojich záujmov a potrieb. Sociokultúrna teória predpokladá, že volebné rozhodovanie ľudí určujú ich základné kultúrne a hodnotové orientácie, ktoré sú dlhodobo stále. Ideologická teória voličského správania ukazuje na to, že voliči si vyberajú stranu podľa tej ideológie, ktorá im príde najbližšia. A poslednú oblasť označuje Sopóci (2004) ako iné teoretické prístupy, medzi ktoré zaraďuje rôzne emocionálne vplyvy, ktoré ovplyvňujú volebné rozhodovanie.

Ukazuje sa, že populistické strany využívajú vo svojich volebných programoch témy, ktorými vyvolávajú vo voličov práve tieto emocionálne vplyvy a tým sa snažia získať ich hlas. Populizmus predstavuje štýl politickej propagandy, ktorá sa obracia na obyčajného človeka a tohto človeka sa snaží ochrániť pred definovaným nepriateľmi, či už vnútornými alebo vonkajšími, a zároveň mu ponúka rýchle

a jednoduché riešenia stávajúcich problémov (Mudde, Rovira Kaltwasser 2018). Populizmus v politike sa prejavuje rozmanite a preto sa dá rozdeliť na ľavicový populizmus, ktorý akcentuje primárne socioekonomickú problematiku a otázky intenzívnej polarizácie spoločnosti, a na pravícový populizmus, ktorý zdôrazňuje predovšetkým oblasť sociokultúrnych problémov (Bendl, Bořil, Suchánek 2020). Populistické strany majú veľký úspech v periférnych regiónoch, v ktorých emočné témy silno rezonujú, pretože sa ich výraznejšie týkajú alebo sa voliči boja, že sa ich môžu v budúcnosti týkať. Ide napríklad o problém imigrácie, ekonomické nestability alebo nespokojnosť s vládou (Kern, Marien, Hooghe 2015).

Cielom tejto práce je na základe rozhovorov s obyvateľmi okresu Bruntál zistiť, aký vplyv pri výbere politickej strany majú nostalgia a rozhorčenie, dve emócie, ktoré sa snažia navodiť u svojich voličov populistické strany. Primárne sa práca zameria na vzťah nostalgie, rozhorčenia a volebnej podpory pre Komunistickú stranu Čech a Moravy (ďalej Komunistická strana alebo KSČM) a populisticko-radikálne pravícové strany v periférnych oblastiach.

V druhej kapitole práce je predstavený vplyv nostalgie a rozhorčenia na volebné správanie obyvateľov. V tretej kapitole je predstavený vývoj podpory KSČM a populistickej radikálnej pravice v Česku. Štvrtá kapitola popisuje metodiku práce a piata prezentuje výsledky analýz rozhovorov. Posledná kapitola zhrňuje poznatky a porovnáva ich s predchádzajúcimi prácami.

2. Vplyv nostalgie a rozhorčenia na volebné správanie

U rozhodovaní voličov pri výbere politickej strany zohráva určitú úlohu aj vplyv nostalgie. Nostalgia pochádza z gréckych slov *nostos* (návrat domov) a *algai* (bolesť, smútok), pričom tento pojem bol prvý krát použitý v rámci popisu smútku za domovom u švajčiarskych žoldnieroch (Davis 1979). V súčasnosti sa nostalgiou chápe idealizovaný smútok po niečom minulom v porovnaní so súčasným stavom. V postsocialistických štátoch strednej a východnej Európy sa často prejavuje nostalgia za socialistickým zriadením. Táto nostalgia sa označuje ako postsocialistická nostalgia (Roberts 2003, Klumbyté 2010, Reifová 2018, Marandici 2022), komunistická nostalgia (Ekman, Linde 2005) alebo v Nemecku nazývaná Ostalgia (Boyer 2006, Enns 2007).

Ekman a Linde (2005) poukazujú na štyri dimenzie postsocialistickej nostalgie. Prvá je politicko-ideologická dimenzia, ktorá sa prejavuje nespokojnosťou s princípmi liberálnej demokracie a nostalgiou po paternalizme socialistického režimu. Druhá dimenzia je socioekonomická. Tá vychádza z toho, že voliči majú nostalgiu po fungujúcom systéme vlády, pretože sú nespokojní s ekonomickým fungovaním liberálnodemokratických vlád fungujúcich na princípu tržnej ekonomiky. Treťou dimenziou nostalgie je osobná socioekonomická. Pri tej sa sami voliči cítia obeťami

transformácie z centrálnej plánovanej na tržnú ekonomiku. Poslednou štvrtou je osobná dimenzia nostalgie, ktorá funguje na princípu často selektívne vybraných osobných spomienok po dobrých starých časoch v dobe socialistického štátu a porovnávanie týchto spomienok so súčasným stavom.

Výskumy v postsocialistických štátoch ukázali, že postsocialistická nostalgia je výraznejšia u staršieho obyvateľstva, ktoré prežilo čas života v socialistickom štáte. Je ale tiež viditeľná aj u mladšej generácie, ktorá nemá priame osobné skúsenosti s týmto obdobím (Ekman, Linde 2005). Ako možná interpretácia tohto javu sa javí nespokojnosť so súčasnou demokratickou vládou a hľadaním alternatív, ktoré sa miešajú s kolektívnou pamäťou na bývalý režim v rámci rodiny alebo nejakého spoločenstva. Kolektívna pamäť môže byť posilňovaná pomocou médií, ktoré zverejňujú projekty vzniknuté v socialistickom období alebo popisujúce toto obdobie (Robert 2003, Reifová 2018).

Zatiaľ čo komunistické strany využívajú postsocialistickú nostalgiu, populistickoradikálne pravicové strany pracujú s národnou nostalgiou. Tá vychádza z toho, že určitá skupina voličov má pocit, že v minulosti bol stav krajiny lepší, národ bol viac homogénnejší a nebol tak ovplyvnený globalizmom (Smeeke, Wildschut, Sedikides 2021). Populistickoradikálne pravicové strany poukazujú na tieto aspekty v rámci ich nativistických myšlienok a tým lákajú nových voličov. Vyzdvihujú určité obdobie, ktoré podľa nich predstavovalo vrcholné obdobie národa (Štefančík, Hvasta 2019). Zároveň poukazujú na súčasné vonkajšie vplyvy, ktoré práve ohrozujú národ a jeho tradičné hodnoty a tieto vplyvy spôsobujú u voličov sociálny pesimizmus (Steenvoorden, Hartevelde 2018, Smeeke, Wildschut, Sedikides 2021).

Druhým aspektom, ktorý vplýva na volebné správanie obyvateľov v periférnych oblastiach, je rozhorčenie, ktoré vzniká v dôsledku deprivácie. U obyvateľov spôsobuje pocit deprivácie buď nespokojnosť so svojim životom v porovnaní s jeho minulosťou alebo nespokojnosť v porovnaní s jeho okolím (Rydgren 2007). Okrem deprivácie voči vlastnej osobe môže volič mať depriváciu aj zo stavu vlastného regiónu, v ktorom žije. Pri tomto sa vychádza z predpokladu, že ekonomická izolácia a zaostalosť lokality má výrazný vplyv na životné podmienky ich obyvateľov, na ich postavenie na trhu práce, na raste chudoby a znižovaní kvality života, služieb a sociálnych interakcií (Cotter 2002, Bolet 2021). A tieto vplyvy ovplyvňujú volebné správanie obyvateľov v periférnych regiónoch, ktorí majú väčšiu tendenciu voľiť protestné strany populistickej ľavice alebo pravice.

Deprivácia môže u voličov prerásť až do rozhorčenia, s ktorým pracuje teória rozhorčenia. Táto teória má dlhodobú tradíciu v odbornej literatúre o sociálnych hnutiach. Základná myšlienka teórie je, že osobná nespokojnosť a rozhorčenie stimuluje u voličov politickú participáciu a protestnú voľbu počas volieb (Kern, Marien, Hooghe 2015). Klandermans, Roefs a Olivier (2001) definujú rozhorčenie (v angličtine *grievance*) ako „pocit nespokojnosti s dôležitými aspektami života“ (Klandermans, Roefs, Olivier 2001, s. 42), ako je životný štandard, príjem,

zamestnanie, bývanie, bezpečnosť a ďalšie. Pocit rozhorčenia u obyvateľov vyvolávajú skutočné zmeny a postavenie voliča (jeho začlenenie do určitej sociálnej triedy, rasové, náboženské zaradenie, strata zamestnania), subjektívne pocity voliča (ako sa cíti v porovnaní s ostatnými, dôvera vo vládu) a predpokladané problémy, ktoré volič očakáva.

Ivarsflaten (2008) popisuje tri typy rozhorčenia voličov, ktoré môžu zvyšovať popularitu populistickoradikálnych pravicových strán. Prvým typom je rozhorčenie z ekonomickej situácie, kde voliči volia populistickú radikálnu pravicu, pretože nie sú spokojní so svojím ekonomickým postavením, ekonomickou situáciou štátu a mierou nezamestnanosti. Kern, Marien a Hooghe (2015) vo svojom výskume potvrdili, že ekonomická kríza medzi rokmi 2007 a 2009 a nárast nezamestnanosti v Európe spôsobil i nárast rozhorčenia u voličov prejavujúci sa ich zvýšenou politickou mobilizáciou a odovzdávaním protestných hlasov aj populistickoradikálnym pravicovým stranám. Rozhorčenie môže vyvolávať nielen aktuálna ekonomická situácia, ale tiež ekonomická situácia v minulosti. Takže sa môže ekonomická situácia voliča alebo regiónu zlepšovať, ale stále je viditeľné rozhorčenie z minulých rokov (Greve, Fritsch, Wyrwich 2021). Druhým typom rozhorčenia, ktorý využíva populistická radikálna pravica, je rozhorčenie voličov z vlády. Tento typ rozhorčenia je úzko prepojený s problematikou korupcie politikov. To vedie k tomu, že sa voliči rozhodujú udeľovať protestné hlasy stranám, ktoré tvrdia, že zakročia proti korupcii. Tretím, a podľa Ivarsflatenovej (2008) najdôležitejším typom rozhorčenia pre západoeurópske populistickoradikálne pravicové strany, je rozhorčenie z imigrácie. Tento vplyv potvrdzujú výskumy Shuermansa a de Maesschalcka (2010) v Belgicku a van Genta, Jansena a Smitsa (2014) v Holandsku. Oba výskumy poukázali na to, že väčšia podpora pre populistickoradikálne pravicové strany bola v oblastiach s menším počtom imigrantov a väčšiu úlohu ako reálny počet cudzincov zohrávalo rozhorčenie a strach z možného príchodu imigrantov do ich regiónu. Tieto typy rozhorčenia môžu využívať pre zvyšovanie svojej popularity aj komunistické strany v postsocialistických krajinách (Mareš 2003; Štefančík, Hvasta 2019).

Z analýzy literatúry sa dá predpokladať, že vyššiu podporu komunistických strán a populistickej radikálnej pravice v periférnych regiónoch okrem iného spôsobuje nostalgia a rozhorčenie. Zatiaľ čo u komunistických strán v postsocialistických krajinách strednej a východnej Európy je silnejší vplyv nostalgie (Ekman, Linde 2005), tak u populistickej radikálnej pravice autori viac poukazujú na rozhorčenie voličov (Mareš 2001, 2003; Štefančík, Hvasta 2019). Táto práca sa pokúsi zodpovedať na nasledujúce výskumné otázky:

- O1: Aké formy nostalgie ovplyvňujú podporu populistických strán?
- O2: Aké formy rozhorčenia ovplyvňujú podporu populistických strán?
- O3: Ako vplyv nostalgie a rozhorčenia ovplyvňujú zmenu volebnej podpory pre populistické strany?

3. Vývoj podpory Komunistickej strany a populistickej radikálnej pravice v Česku

Komunistická strana Čech a Moravy mala nepretržité parlamentné zastúpenie od pádu komunistického režimu v roku 1989 až do volieb v roku 2021. Až do volieb v roku 2017 získala strana vo voľbách vždy viac ako 10 % hlasov, avšak v posledných dvoch voľbách zaznamenala výrazný pokles volebnej podpory (pozri tab. 1). Strana sa vyznačovala územnou stabilitou volebnej podpory, pričom táto územná stabilita len čiastočne korelovala s podporou Komunistickej strany v medzivojnovom Československu (Balík 2006). Vysokú podporu mala v štruktúrne postihnutých regiónoch severných Čech u hraníc so Saskom (Ústecký kraj, okres Česká Lípa), v západných Čechách na hraniciach s Bavorskom (okres Tachov a Cheb), na juhu Moravy v okolí Znojma, na severe Moravy v okresoch Bruntál a Jeseník a v oblastiach Moravy, kde sa stále ťaží alebo ťažilo uhlie (Daněk 1993, Kostecký a kol. 2015, Maškarinec 2015). V posledných voľbách v roku 2021 sa oslabil pozícia strany v severných Čechách, kde naopak posilňovali populistickoradikálne pravicové strany.

V 90. rokoch 20. storočia bola v Česku úspešnou populistickou radikálnou pravicovou stranou Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa (ďalej SPR-RSČ). Po jej neúspechu vo voľbách v roku 1998 však nebola žiadna populistická radikálne pravicová strana súčasťou parlamentu až do roku 2013. Je zaujímavé, že zloženie volebnej podpory tejto politickej rodiny bolo stabilné počas celého obdobia až do roku 2013. Populistická radikálna pravica mala vysokú podporu v severozápadnej časti Česka, kde sa nachádzajú regióny s vyšším

Tab. 1 – Vývoj volebnej podpory KSČM, SPR-RSČ, Úsvitu a SPD v parlamentných voľbách v rokoch 1992 až 2021 v Česku

	1992	1996	1998	2002	2006	2010	2013	2017	2021
KSČM	14,05	10,33	11,03	18,51	12,81	11,27	14,91	7,76	3,60
SPR-RSČ	5,98	8,01	3,90	—	—	—	—	—	—
Úsvit/SPD	—	—	—	—	—	—	6,88	10,64	9,56

Zdroj dát: 2021

Tab. 2 – Vývoj volebnej podpory KSČM, SPR-RSČ, Úsvitu a SPD v parlamentných voľbách v rokoch 1992 až 2021 v okrese Bruntál

	1992	1996	1998	2002	2006	2010	2013	2017	2021
KSČM	19,16	12,19	14,84	27,87	18,35	17,09	22,07	11,98	5,52
SPR-RSČ	7,38	8,87	4,84	—	—	—	—	—	—
Úsvit/SPD	—	—	—	—	—	—	9,94	15,09	15,50

Zdroj dát: ČSÚ 2021

počtom rómskeho obyvateľstva, nižším podielom veriacich a nižšou úrovňou vzdelania. Populistické radikálne pravicové strany mali nízku podporu v hlavnom meste a jeho okolí (Mareš 2012; Suchánek, Hasman 2023). Táto situácia sa však zmenila po voľbách v roku 2013, keď sa do parlamentu dostala nová populistická radikálne pravicová strana Úsvit přímé demokracie (ďalej Úsvit). Táto strana sa snažila presadzovať princípy priamej demokracie a vo veľkej miere kritizovala fungovanie vlády a Európskej únie. Úsvit bol úspešný najmä na Morave a vo východných Čechách (Kostelecký a kol. 2015). Predseda Tomio Okamura po odchode zo strany založil nové politické hnutie Svoboda a přímá demokracie (ďalej SPD). SPD má podobný program ako Úsvit, ale viac sa zaoberá imigráciou a kritikou údajnej islamizácie. Tieto politické postoje sa prejavili aj v zmene popularity strany, keď získala viac hlasov v starých priemyselných regiónoch a v okrajových vidieckych oblastiach na severozápade Čiech a na severnej Morave (Maškarinec 2019; Suchánek, Hasman 2022, 2023).

4. Metodológia

Existuje niekoľko spôsobov ako skúmať emocionálne vplyvy na volebné chovanie. Od výberových šetrení (van Gent, Jansen, Smits 2014; Marandici 2022; Smeekes, Wildschut, Sedikides 2021), rozhovorov s obyvateľmi (Klumbyté 2010), analýzy textov (Roberts 2003), až po metódy vizuálnej etnografie (Schurr 2013). Táto práca využíva metódu rozhovorov, ktorá patrí k jedným z najčastejších nástrojov kvalitatívneho výskumu (Rochovská, Blažek, Sokol 2007), avšak v Českej a Slovenskej volebnej geografii nie je veľmi využívaná (Kevický 2021). Konkrétne boli použité pološtruktúrované rozhovory, pri ktorých sa počas rozhovoru vychádzalo z rámcových otázok, ktoré boli dopĺňané podľa situácie (Hendl 2005).

Pri skúmaní vplyvu nostalgie a rozhorčenia na volebné chovanie sa vychádza z analýzy pološtruktúrovaných rozhovorov s deviatimi komunikačnými partnermi uskutočnených v okrese Bruntál. Tento región je zvolený z toho dôvodu, že sa po celú dobu samostatného Česka vyznačuje nadpriemernou podporou pre KSČM na jednej strane a na strane druhej podporou populistickoradikálnych pravicových strán (Kostelecký a kol. 2015; Maškarinec 2019; Suchánek, Hasman 2023; pozri tab. 2). V tomto okrese je v posledných desiatych rokoch tiež vidieť trend znižovania podpory pre Komunistickú stranu a zároveň posilňovanie populistickej radikálnej pravice, čo môže naznačovať určitú zmenu volebného chovania obyvateľov. Ďalším dôvodom výberu tohto regiónu je, že ho viacerí autori (Perlín, Kučerová, Kučera 2010; Bernard, Šimon 2017; Ženka, Slach, Sopkuliak 2017; Jeřábek a kol. 2021) označujú buď celý alebo z časti za periférny región.

Výber daného modelového územia nemusí nutne znamenať, že tam KSČM alebo populistickoradikálne pravicové strany vo voľbách do Poslaneckej snemovne

zvítazili, avšak iba to, že k týmto stranám sa voliči územia prikláňajú viac než v iných regiónoch. Treba tiež poznamenať, že výsledky volieb vyjadrujú preferencie iba časti obyvateľov, ktorí sa aktívne zúčastňujú volieb.

Individuálne hĺbkové rozhovory s deviatimi obyvateľmi okresu Bruntál prebehli v rokoch 2021 až 2022 a štyria komunikační partneri boli spovedaný dvakrát (prvý raz pred parlamentnými voľbami v auguste a v septembri roku 2021 a druhýkrát v aprílu a máju roku 2022). Celkovo bolo tak uskutočnených 13 rozhovorov. Komunikační partneri boli vyberaní metódou snehovej gule (*snowball sampling*, pozri Noy 2008). Najskôr boli autorom oslovení traja obyvatelia Bruntálu, ktorí po uskutočnení rozhovoru doporučovali ďalších potenciálnych partnerov k rozhovorom. Tí boli oslovení a boli s nimi uskutočnené rozhovory a následne aj oni doporučovali ďalších komunikačných partnerov. Vo finálnom výbere sa dbalo na to, aby boli komunikační partneri s rôznym pohlavím, vekom a vzdelaním. Tiež sa pri výbere dbal dôraz na to, aby komunikačný partner nežil v jednej domácnosti s iným komunikačným partnerom. Tým boli zahrnuté v analýze odlišné názory u rôznych skupín obyvateľstva regiónu a tiež sa tým zabraňovalo, aby komunikační partneri netvorili jednu zavretú, vzájomne prepojenú skupinu. Konkrétne boli uskutočnené rozhovory s piatimi mužmi a štyrmi ženami vo vekovom rozmedzí od 24 rokov po 70 rokov, ktorí majú trvalý pobyt v okrese Bruntál (pozri tab. 3).

Po prvom kole rozhovorov (august a september 2021) bola uskutočnená analýza rozhovorov. Na základe toho bolo uskutočnené druhé kolo rozhovorov (apríl a máj 2022), aby sa zistilo či bolo dosiahnuté teoretickej nasýtenosti (*theoretical saturation*, pozri Řiháček, Hytych 2013). Preto boli znovu uskutočnené rozhovory s niektorými komunikačnými partnermi z prvého kola a k tomu boli uskutočnené rozhovory s novými komunikačnými partnermi. Po druhom kole rozhovorov bola znovu uskutočnená analýza rozhovorov a vzhľadom na to, že rozhovory s novými komunikačnými partnermi ponúkali opakujúce sa informácie, bolo dopytovanie ukončené.

Komunikační partneri nemali primárne hovoriť o svojich volebných preferenciách, ale o ľuďoch v ich regióne a snažili sa nájsť dôvody, prečo sa ľudia dlhodobo prikláňajú k podpore Komunistickej strany a populistickej radikálnej pravice v Bruntálu. Ide teda v ich prípade o interpretáciu daného javu, ktorá vychádza z poznatkov a skúsenosti komunikačného partnera. Tým bolo možné uskutočniť rozhovory aj s podporovateľmi iných politických strán, ktoré nepatria do ľavicového alebo pravícového populizmu. K tomuto kroku bolo pristúpené aj preto, že otázka, koho komunikačný partner volí a prečo práve danú stranu, je pre mnoho ľudí veľmi osobná a citlivá, na čo poukazuje vo svojom výskume Mikešová (2019). Rozhovory s komunikačnými partnermi sa najviac vzťahovali k posledným parlamentným voľbám v roku 2021, avšak komunikační partneri boli opytovaní i na predchádzajúce volebné chovanie a na dôvody jeho zmien či stabilitu.

Tab. 3 – Zoznam komunikačných partnerov

Meno	Vek	Vzdelanie	Prvé kolo rozhovorov	Druhé kolo rozhovorov
Beáta	24	vysokoškolské	nie	áno
Jakub	36	stredoškolské s maturitou	áno	nie
Josef	70	stredoškolské bez maturity	áno	áno
Kristýna	37	stredoškolské bez maturity	nie	áno
Libor	29	stredoškolské s maturitou	áno	áno
Matěj	55	stredoškolské bez maturity	nie	áno
Monika	45	vysokoškolské	áno	áno
Petr	42	vysokoškolské	nie	áno
Veronika	58	stredoškolské s maturitou	áno	áno

Ako jeden z metodologických nedostatkov sa ukázalo, že aj keď sa všetky rozhovory zameriavali na voľby do Poslaneckej snemovne, komunikační partneri častokrát spomínali komunálne voľby, ktoré sa ich viac osobne dotýkajú. Na druhej strane z výrokov komunikačných partnerov vyplýva, že politika na komunálnej úrovni často ovplyvňuje rozhodovanie voličov aj na úrovni parlamentnej. I cez tento nedostatok sa podarilo nazbierať dostatočný výskumný materiál, ktorý pomôže interpretovať emocionálne vplyvy na volebné chovanie v okrese Bruntál.

Jednotlivé rozhovory trvali v rozmedzí 40 minút až hodiny a pol, následne boli prepísané a v programu Atlas.ti boli texty kódované troma procedúrami – otvoreným kódovaním, axiálnym kódovaním a selektívnym kódovaním (Hendl 2005). Pri otvorenom kódovaní sa lokalizovali úseky v textu, ktoré súviseli s voľbou populistických strán a tiež s emóciami nostalgie a rozhorčenia. A tieto úseky textu boli označené. Pri axiálnom kódovaní boli prepojované časti textu venujúce sa volebnej podpore populistických strán a časti textu, ktoré sa venovali nostalgii a rozhorčeniu. Tiež sa pri tomto kódovaní hľadali príčiny týchto emócií. A v selektívnom kódovaní boli výsledky integrované. Boli vyselektované prípady, ktoré ilustrovali jednotlivé aspekty vplyvu nostalgie a rozhorčenia na rozhodovanie pri podpore populistických strán.

5. Výsledky

Výber politickej strany pri parlamentných voľbách je komplexný proces a volič pri výbere strany (alebo pri rozhodovaní o tom či pôjde voliť) bráva do úvahy niekoľko faktorov. To sa ukázalo aj pri rozhovoroch s komunikačnými partnermi, ktorí zdôvodňovali výber strany socioekonomickými faktormi, lokálnymi historickými ale aj súčasnými javmi, miestnou politikou a vplyvom rodiny či komunity. V nasledujúcich častiach budú podrobne rozobraté vplyvy nostalgie a rozhorčenia pri voľbe ľavicových a pravicových populistických strán, ktoré spomínali komunikační

partneri. Treba však brať na zreteľ, že vplyvy nostalgie a rozhorčenia sú len jedným s faktorov, ktoré majú vplyv na výber strany.

5.1. Vplyv nostalgie na volebnú podporu

Región Bruntálska bol do konca druhej svetovej vojny súčasťou Sudet a žilo tu značné množstvo nemeckého obyvateľstva, ktoré bolo po roku 1945 vysídlené. Namiesto nich bol región osídľovaný českým a slovenským obyvateľstvom z iných oblastí, ktoré nemalo historické prepojenie s regiónom.

„V súčasnosti si málokto vzpomene, že se Bruntál jmenoval Freudenthal a téměř každý nazývá kopec nad městem Uhlířák (poznámka autora: Uhlířský vrch), ale pro mě to bude navždy Köhlerberg. Já, když někomu říkám, že se jdu projít na ten Köhlerberg, tak se na mně dívá jako na vyoranou myš. Většina obyvatel tu přišla až po roku 1945, takže tu neměli zapuštěné kořeny. Jediné, co poznali, byla vláda komunistů.“ (Josef, 70 rokov)

Takže miestna historická nostalgia sa väčšinou objavuje až po roku 1945, keď sa k moci dostávala Komunistická strana Československa a to sa prejavilo aj na rozhovoroch s komunikačnými partnermi. Tí poznamenávajú, že komunisti museli všetko v Bruntále opraviť, zveľadiť a každému dali prácu. U podpory KSČM tak komunikační partneri často spomínali, že pred rokom 1989 sa mali obyvatelia Bruntálu a aj celý región lepšie než teraz a preto odovzdávajú hlas tejto strane.

Avšak táto nostalgia po socialistickom období a voľba KSČM sa neobjavuje len u obyvateľstva, ktoré sa narodilo pred rokom 1989, ale aj u mladšej generácie, ktorá si nemôže na túto dobu spomínať. Z rozhovorov vychádza, že hlavným dôvodom voľby Komunistickej strany u týchto voličov je vplyv rodiny.

„Já pocházím z rodiny, která ve velkém podporovala komunisty a nejsem v tom jediný. Děda byl členem Komunistické strany Československa a všichni v rodině jsme si ho vážili. Jako malému mi vždy říkal, že za komunistů bylo lépe a současné strany se jen snaží profitovat a nikomu kromě samy sobě nepomáhají. A proto všichni v rodině volíme KSČM, protože věříme, že se dobré časy s nimi vrátí.“ (Libor, 29 rokov)

Ďalším nostalgickým aspektom, ktorí sa objavuje u komunikačných partneroch, sú spomienky na región ako poľnohospodársku oblasť. Pred rokom 1989 bola podľa komunikačných partnerov v Bruntálu zamestnaná veľká časť obyvateľov v poľnohospodárstve a s ním spojenými aktivitami. A to sa po roku 1989 zmenilo, keď sa znížil podiel ľudí pracujúcich v poľnohospodárstve a v regióne sa zvýšila nezamestnanosť a začalo dochádzať k odlivu mladých a vzdelaných obyvateľov. Preto komunikační partneri spájajú podporu pre KSČM s túhou po návratu k skoršej dobe, kde mali v rámci jednotného poľnohospodárskeho družstva sociálne istoty, prosperitu, slušné platy a nízke ceny produktov.

„Kdysi jsme si skoro všechno, co jsme potřebovali, vypěstovali v našem regionu. Mléko, vejce, brambory jsme měli z našeho JZD, a to za rozumnou cenu. Nyní, jak vidím, že se

základní potraviny musejí dovážet a jak to stojí nehorázné ceny, tak se nedivím, že lidi u nás volí Komunistickou stranu.“ (Monika, 45 rokov)

Ukazuje sa tak, že podľa komunikačných partnerov rastúca cena základných produktov v regiónu nie je sprevádzaná s dostatočným rastom miezd, ako to je v iných regiónoch. A to zvyšuje u komunikačných partneroch ich nostalgiu po bývalom režime, kde tento rozdiel medzi cenami a mzdami nebol podľa nich tak citelný. Nostalgiu po socialistických časoch navyšuje aj negatívna percepčia transformácie poľnohospodárstva v regióne, počas ktorej jednotné poľnohospodárske družstvá boli transformované na poľnohospodárske podniky.

Avšak nostalgia za lepšími časmi sa nespomína len u strany KSČM, ale poukazyvali na ňu aj komunikační partneri pri vysvetľovaní podpory pre populisticko-radikálne pravicové strany.

„Kdysi jsme nemuseli řešit takové problémy, jaké musíme řešit dnes. Měli jsme kvalitní české výrobky za rozumné ceny v obchodech, a ne ty nekvalitní věci z Asie, které se po pár použitích pokazí. Teď už člověk ani nekoupí jiný česnek než ten z Číny nebo Španělska, a ten je skutečně o dost horší než náš český. A Evropské unii to nevdá, ale místního farmáře bude omezovat svými restrikcemi, aby zkrachoval. Proto si myslím, že nápad SPD se svým Českým jarmarkem je dobrá věc. Pomůže se českým výrobcům a člověk si koupí kvalitní věci, o kterých ví odkud jsou. A tak se díky SPD vrátíme k starým normálním časům, tak proč je nevolit?“ (Josef, 70 rokov)

V tejto výpovedi vidno, že komunikačný partner kritizuje súčasný globalizovaný potravinový systém, pričom práve poukazuje na to, že kedysi to bolo lepšie. To, spolu so sociálnym pesimizmom, ktorý bol citelný počas rozhovoru, sú práve znaky národnej nostalgie.

5.2. Vplyv rozhorčenia na volebnú podporu

Komunikační partneri vo svojich výpovediach spomínajú pri voľbe politickej strany aj témy, ktoré vo voľičoch vyvolávajú pocit rozhorčenia. A ukazuje sa, že tieto témy zvyšujú atraktivitu rôznych populistických strán pri voľbe. Najčastejšou témou, ktorá je spomínaná u všetkých komunikačných partnerov, je poloha mesta a regiónu v rámci Česka, ale i Moravskoslezského kraja. Komunikační partneri poznamenávajú, že krajské mesto Ostrava, ale i Praha, sú ďaleko od Bruntálu.

„My jsme tu v podstatě od všeho daleko, takže když potřebujeme něco vyřídit v Ostravě, tak je to na celý den. Ano, stojí u nás rychlík do Ostravy, ale tomu to trvá hodinu a půl do Svinova (poznámka autora: stanica Ostrava-Svinov), když nemá zpoždění a potom je ještě třeba k tomu připočítat čas, který strávíme cestováním po Ostravě. A do Prahy musíme jet přes Olomouc, a to taky do Olomouce trvá víc než hodinu. Autem je to samozřejmě o něco rychlejší, ale taky to není žádná sláva a každý auto nemá.“ (Beáta, 24 rokov)

Periférnosť a nedostupnosť regiónu komunikační partneri nepopisujú len ako problém s dopravou, ale i ako problém s nedostatočnou vybavenosťou a slabými pracovnými príležitosťami.

„U nás ve městě je například problém i s pohotovostí. Když se mi něco stane, tak můžu jít buď na pohotovost do Krnova nebo potom až do Olomouce, a to už je prostě daleko. Já mám auto, takže to ještě jde, ale co třeba starší lidi, kteří jsou odkázáni na veřejnou dopravu. Zdravotnictví je prostě velkým problémem Bruntálu. Nevím, co budu dělat, když naši doktoři půjdou do důchodu. Mladí sem k nám nepřijdou.“ (Monika, 45 rokov)

A komunikační partneri tiež poukazujú na to, že periférna poloha regiónu ovplyvňuje štruktúru obyvateľstva a to má aj dopad na volebné chovanie miestnych obyvateľov.

„A vy se divíte, že mladí odcházejí studovat jinde a potom se už nevrátí? Oni tady prostě žádné slušné zaměstnání nenajdou, tak proč by se měli vracet? Takže ano, potom tady zůstávají méně vzdělaní a také starší lidé. A ti prostě budou volit ANO, komunisty a Okamuru.“ (Petr, 42 rokov)

S problémom periférnosti čiastočne súvisí aj ďalšia téma a to nespokojnosť s centrálnou vládou. Tá sa objavuje v rozhovoroch v oboch obdobiach výskumu. Zatiaľ čo v roku 2021 bola táto nespokojnosť primárne spojovaná s proticovidovými opatreniami, tak v roku 2022 komunikační partneri viac kritizovali neschopnosť vlády riešiť rastúce ceny a vysokú infláciu.

„Vláda se stará sama o sebe a maximálně tak o obyvatele Prahy. Pro nás z Bruntálu, ale určité i pro lidi z jiných oblastí, nic nedělá. Co dělají proti tomu, aby se nezvyšovaly ceny? Nic. Vůbec nic. A potom se divíte, že tu Pražskou kavárnu tu nikdo nevolí. Lidi z Prahy sem přijedou tak maximálně na Praděd a nic víc je nezajímá. Oni nám jednoduše nerozumí. To Babiš, Okamura, a i ti komunisti, to je něco jiného. Oni se o nás starají. Oni nám rozumějí.“ (Matěj, 55 rokov)

Niektorí komunikační partneri tak označujú strany koalície SPOLU, Pirátsku stranu a hnutie Starostové a nezávislí ako klasický príklad „Pražskej kaviarne“, ktorú nič okrem Prahy nezaujima. Paradoxne však je, že ďalším aspektom, na ktorý komunikační partneri poukazujú, je podľa nich zbytočné zasahovanie centrálnej vlády do života obyvateľov Bruntálska.

„Já jsem se musela do Bruntálu přestěhovat kvůli vybudování přehrady. Já jsem z Nových Heřmínov a původně jsem měla barák tam, kde má být ta přehrada. Prostě si nějaký úředník z Prahy vymyslel, že tam bude přehrada, tak jí tam postaví. My jsme proti tomu protestovali, organizovali jsme i koncert proti výstavbě, ale nic nám to nepomohlo. Když si jednou ti úředníci z Prahy něco vymyslí, tak my, obyčejní lidé, nic proti nim nezmůžeme.“ (Veronika, 58 rokov)

Avšak určitej kritike a rozhorčeniu sa nevyhla ani Komunistická strana a to z dôvodu jej podpory proticovidových opatrení, ktoré viedli podľa komunikačných partnerov k zbytočnému obmedzovaniu obyvateľov.

„Já jsem kdysi volil komunisty, ale už je nikdy více volit nebudu. Prostě mě zklamali s tím, co dělali v období té takzvané pandemie. Oni prostě hlasovali s Babišem a Hamáčkem, aby se vše zavřelo, abychom nikde nemohli jít a museli zůstat sedět doma. Oni nám zavřeli obchody, hospody a služby. Nemůžeme se divit, že mnozí zkrachovali, když je vláda v podstatě zruinovala... A k tomu covidu, taky mě štvalo, že musely být zavřené hospody. Jako mě nevadilo to, že jsem si nemohl dát po práci pivo. To jsem si koupil láhvvé a vypil jsem si ho doma. Ale nejhorší bylo, že jsem si nemohl sednout s kamarády, nemohl jsem se s nimi pobavit, nemohl jsem si s nimi zahrát karty. To bylo něco hrozného. A komunisti to podporovali. Proto je už nebudu volit. Namísto nich dám hlas Okamurovi a jeho SPD. Ti jako jediní byli proti těmto nesmyslným nařízením a nouzovému stavu.“
(Jakub, 36 rokov)

Komunikační partneri tak na jednej strane kritizujú to že sa o nich centrálna vláda nestará, na druhej strane tiež kritizujú, že im príliš zasahuje do ich životov, čo vytvára určitý rozpor v tom, ako si komunikační partneri predstavujú fungovanie centrálnej vlády.

Okrem nespokojnosti s periférnosťou regiónu a nespokojnosťou s vládou sa u komunikačných partnerov objavujú aj ďalšie ekonomické a kultúrne témy, ktoré vyvolávajú rozhorčenie. Väčšinou ich komunikační partneri spájajú s globálnymi faktormi a Európskou úniou a podľa nich tieto témy zvyšujú podporu populistickej radikálnej pravice, konkrétne SPD. U Európskej únie komunikační partneri kritizujú zelenú energetickú politiku, migračné kvóty, prísne podmienky pre miestnych poľnohospodárov a podnikateľov a nedostatočnú ochranu tradičných rodín.

„K čemu nám je Evropská unie? Jak pomohla Bruntálu? To, že opraví několik kilometrů cest nebo financují nějakou rekonstrukci budovy je pěkné, ale přináší nám to víc problémů než užitku. Vezměte si tu jejich snahu zrušit auta na benzín, přerozdělovat migranty na základě jejich kvót anebo jak omezují místní farmáře svými restrikcemi. Tohle všechno Bruntál poškodí, než mu to pomůže. Dlouho jsme zvládali fungovat i bez Evropské unie, tak proč nevystoupíme? A jediní politici, kteří jsou dostatečně odvážní, aby se Bruselskému diktátu postavili, jsou Okamura, (poznámka autora: Radim) Fiala a ostatní z jeho strany.“ (Kristýna, 37 rokov)

Určité rozhorčenie u komunikačných partnerov spôsobuje i téma migrantov. V rozhovoroch uskutočnených v roku 2021 sa objavoval u komunikačných partnerov strach a rozhorčenie z toho, čo by prípadný príliv migrantov v regióne mohol spôsobiť. Jednalo sa hlavne o strach zo straty zamestnania a rozširovanie Islamu. A pritom dopĺňali, že na tieto problémy v novinách a v televízii poukazovalo a snažilo sa im zamedziť iba hnutie SPD. Naproti tomu u rozhovoroch uskutočnených v roku 2022 sa objavujú už konkrétne situácie, ktoré komunikační partneri zažili s ukrajinskými utečencami.

„Víte, já nemám nic proti tomu, aby sem ukrajinští uprchlíci přicházeli. Ale štve mě to, že mají neustále privilegia, které z nich dělají někoho speciálního. Vezměte si to tak, že já denně jezdím autobusem a platím si normálně lístek. A nyní z mojí zastávky začaly

jezdit dvě Ukrajinky. Když přijede autobus na zastávku, tak se hned natlačí ke dveřím a je jim jedno, že už tam jsou lidé čekající v řadě. Zamávají ukrajinským pasem, takže jedou zadarmo. A k tomu ještě celou cestu autobusem mají nahlas puštěnou hudbu na mobilu a hlasitě si mezi sebou povídají, takže ruší ostatní cestující. A taky jsem slyšela od mojí známé, že museli propouštět, aby mohli zaměstnat Ukrajince. A to mě prostě štve... A jediná strana, která na tyto věci poukazuje, je SPD, takže jak půjdeme v budoucnosti volit, tak mi zůstává jen tato strana.“ (Veronika, 58 roků)

Po rozhovoroch s komunikačnými partnermi sa ukazuje, že v Bruntálu sa objavujú všetky tri typy rozhorčenia, ktoré podľa Ivarsflatenovej (2008) zvyšujú podporu populistickej radikálnej pravice. Jedná sa o rozhorčenie z ekonomickej situácie, rozhorčenie z vlády a i rozhorčenie z imigrácie.

6. Diskusia a záver

Táto práca na základe analýzy rozhovorov s komunikačnými partnermi prináša prvotný pohľad na vplyv nostalgie a rozhorčenia pri podpore pravicových a ľavicových populistických strán vo vybranom regióne v Česku. Ako sa ukázalo, tak u komunikačných partneroch z Bruntálu zohráva postsocialistická nostalgia určitú úlohu u voľby Komunistickej strany a popri tom sa jedná o viacero foriem tejto nostalgie. Socioekonomická dimenzia postsocialistickej dimenzie bola viditeľná pri nespokojnosti komunikačných partnerov s privatizáciou a úpadkom poľnohospodárskych podnikov po roku 1989 v dôsledku zavedenia tržnej ekonomiky. A táto dimenzia nostalgie často kooperovala s osobnou socioekonomickou dimenziou u komunikačných partnerov. Tí spomínali, že vďaka týmto zmenám ekonomiky došlo u nich alebo v ich rodine k zhoršeniu životných podmienok. A poslednou dimenziou postsocialistickej nostalgie, ktorá bola zaznamenaná v rozhovoroch je osobná dimenzia, ktorá môže byť nielen naviazaná na pamätníka socialistických časov, ale môže byť prenášaná v rámci rodiny aj na mladších členov rodiny (Ekman, Linde 2005). Politicko-ideologická dimenzia sa medzi komunikačnými partnermi z Bruntálska neobjavila. U rozhovorov s komunikačnými partnermi sa okrem komunistickej nostalgie objavila aj národná nostalgia (Smeeke, Wildschut, Sedikides 2021), ktorá bola spojovaná s hnutím SPD a jeho vyzdvihovaním tradičných hodnôt a fungovaním štátu pred vstupom do Európskej únie. U komunikačných partnerov bol znateľný sociálny pesimizmus, čo je jedným zo základných dôvodov vyvolávajúcich národnú nostalgii (Steenvoorden, Harteveld 2018).

U komunikačných partneroch sa pri rozhovoroch ukázalo, že pri výbere politickej strany môže zohrávať vplyv aj rozhorčenie. Či už sa jedná o rozhorčenie z ekonomickej situácie štátu, regiónu a voliča (Kern, Marien, Hooghe 2015), nespokojnosť s fungovaním vlády (Ivarsflaten 2008), alebo rozhorčenie z migračnej

krízy a potenciálneho či reálneho príchodu migrantov do regiónu (Shuermans, de Maesschalck 2010; van Gent, Jansen, Smits 2014). Avšak u všetkých komunikačných partnerov sa ukázalo, že hlavným dôvodom, prečo sa u obyvateľov regiónu vytvára rozhorčenie je práve jeho periférnosť. Z analýz rozhovorov vychádza, že dopravná dostupnosť okresu Bruntál, nedostatočná vybavenosť regiónu a malý záujem mladších obyvateľov zostať v regiónu spôsobuje, že obyvatelia sú viac depimovaní a rozhorčení. A to je jeden z dôvodov vyššej popularity populistických strán na Bruntálsku.

Analýza rozhovorov ponúka aj niekoľko vysvetlení, prečo dochádza k oslabovaniu podpory Komunistickej strany na úkor populistickoradikálnych pravicových strán. Jedným z dôvodov je starnutie a vymieranie voličov, ktorí zažili obdobie socialistického režimu pred rokom 1989 a tak majú priame nostalgické spomienky na toto obdobie. Tiež sa vymieraním priamych účastníkov socialistického režimu oslabuje aj socialistická nostalgia, ktorá sa prenáša na mladších členov rodiny (Ekman, Linde 2005). Ďalším dôvodom poklesu podpory KSČM je objavenie sa iných populistických strán (ANO, SPD), ktoré poukazujú na podobné problémy obyvateľov regiónu, ale zároveň využívajú u voličov ich rozhorčenie z globalizovanej spoločnosti, ktoré vytvára pre voličov ekonomické aj kultúrne hrozby (Ivarsflaten 2008). A v neposlednom rade pozíciu KSČM v regiónu oslabovala podpora menšinovej vlády ANO a ČSSD v rokoch 2017 až 2021. U komunikačných partneroch bola Komunistická strana primárne kritizovaná za podporu proticovidových opatrení a predlžovania núdzového stavu a naopak stabilný postoj proti núdzovému stavu u SPD zvyšoval atraktivitu tohto hnutia. Takže dôvodom nevolenia KSČM bolo aj rozhorčenie voličov z vlády (Ivarsflaten 2008), aj keď samotná strana vo vláde nikdy nebola a len ju podporovala.

Treba pripomenúť, že použitá kvalitatívna metóda má svoje limity. Výpovede sú tak vždy interpretáciou a tá je ovplyvnená osobou komunikačného partnera, jeho znalosťami regiónu a histórie regiónu. Tiež treba brať na zreteľ to, že okrem nostalgie a rozhorčenia majú vplyv pri voľbe politickej strany aj iné faktory. Ďalej treba upozorniť, že výsledky výskumu sa nedajú plne generalizovať na všetky periférne postsocialistické regióny, pretože existuje niekoľko rozdielnych typov periférnych regiónov (pozri Ženka, Slach, Sopkuliak 2017) a popritom aj každý región má svoje špecifiká. Súčasne ale je možné predpokladať, že poznatky získané na Bruntálsku sú platné aj pre iné periférne regióny. Je to kvôli tomu, že podobná premena volebného chovania aká bola vidieť na Bruntálsku (posilňovanie populistických strán na úkor komunistov a ľavicových strán) bola zaznamenaná i v iných regiónoch Česka a Slovenska (Maškarinec 2019, Kevický 2022). A tiež, pretože socioekonomické podmienky v tomto regiónu i povaha ich premeny sú podobné situácií a trendom v iných českých regiónoch (Perlín, Kučerová, Kučera 2010). Táto práca tak môže slúžiť ako odrazový mostík k analýzám vplyvu nostalgie a rozhorčenia v iných periférnych postsocialistických regiónoch.

Ukázalo sa, že použitie kvalitatívnych metód v rámci volebnej geografie vhodne dopĺňa kvantitatívne výskumy, ktoré väčšinou pracujú s agregovanými dátami a nemôžu tak pokryť voličove subjektívne kritéria a emócie, ktoré má pri výbere politickej strany. A tak vďaka rozhovorom s komunikačnými partnermi sa môže dospieť k lepšiemu pochopeniu volebných preferencií v skúmanej lokalite.

Literatúra

- AGNEW, J. (1987): *Place and politics. The geographical mediation of state and society*. Allen and Unwin, London.
- AGNEW, J. (2011): Space and place. In: Agnew, J., Livingstone, D. (eds.): *The SAGE handbook of geographical knowledge*. Sage, London, 316–330. <https://doi.org/10.4135/9781446201091.n24>
- BALÍK, S. (2006): Kontinuita či diskontinuita voličských vzorců? Volební podpora KSČ a KSČM v prostoru dnešního Olomouckého kraje v období 1929–1935 a 1996–2002. *Evropská volební studia*, 1, 1, 38–60.
- BENDL, T., BOŘIL, V., SUCHÁNEK, J. (2020): Populismus, migrace a virtuální svět. *Geografické rozhledy*, 29, 5, 8–11.
- BERNARD, J., ŠIMON, M. (2017): Vnitřní periferie v Česku: Multidimenzionalita sociálního vyloučení ve venkovských oblastech. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 53, 1, 1–26. <https://doi.org/10.13060/00380288.2017.53.1.299>
- BOLET, D. (2021): Drinking Alone: Local Socio-Cultural Degradation and Radical Right Support – The Case of British Pub Closures. *Comparative Political Studies*. 54, 9, 1653–1692. <https://doi.org/10.1177/0010414021997158>
- BOYER, D. (2006): Ostalgie and the politics of the future in Eastern Germany. *Public Culture*, 18, 2, 361–381. <https://doi.org/10.1215/08992363-2006-008>
- CAMPBELL, A., CONVERSE, P., MILLER, W., STOKES, D. (1960): *The American Voter*. John Wiley & Sons, New York.
- COTTER, D. A. (2002): Poor People in Poor Places: Local Opportunity Structures and Household Poverty. *Rural Sociology*, 67, 4, 534–555. <https://doi.org/10.1111/j.1549-0831.2002.tb00118.x>
- ČSÚ (2021): Výsledky voleb a referend, Český statistický úřad, <https://volby.cz/> (13. 3. 2022).
- DALTON, R. J. (2016): Party identification and its implications. *Oxford research encyclopedia of politics*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.72>
- DANĚK, P. (1993): Communist landscapes of Moravia and Silesia (1925–1992). *Scripta Facultatis Scientiarum Naturalium Universitatis Masarykianae Brunensis – Geography*, 23, 9–24.
- DAVIS, F. (1979): Nostalgia, identity and the current nostalgia wave. *Journal of Popular Culture* 11, 2, 414–424. <https://doi.org/10.1111/j.0022-3840.1977.00414.x>
- DOWNS, A. (1957): *An Economic Theory of Democracy*. Addison-Wesley, Boston.
- EKMAN, J., LINDE, J. (2005): Communist nostalgia and the consolidation of democracy in Central and Eastern Europe. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 21, 3, 354–374. <https://doi.org/10.1080/13523270500183512>
- ENNS, A. (2007): The politics of Ostalgie: post-socialist nostalgia in recent German film. *Screen*, 48, 4, 475–491. <https://doi.org/10.1093/screen/hjm049>
- GREVE, M., FRITSCH, M., WYRWICH, M. (2021): Long-Term Decline of Regions and Rise of Populism: The Case of Germany. *Friedrich-Schiller-University Jena, Jena*. <https://doi.org/10.1111/jors.12627>

- HENDL, J. (2005): Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Portál, Praha.
- IVARSFLATEN, E. (2008): What Unites Right-Wing Populists in Western Europe? Re-Examining Grievance Mobilization Models in Seven Successful Cases. *Comparative Political Studies*, 41, 1, 3–23. <https://doi.org/10.1177/0010414006294168>
- JACOBITTI, S. D. (1979): Causes, reasons, and voting. *Political theory*, 7, 3, 390–413. <https://doi.org/10.1177/009059177900700306>
- JEŘÁBEK, M., DOKOUPIL, J., FIEDOR, D., KREJČOVÁ, N., ŠIMÁČEK, P., WOKOUN, R., ZICH, F. (2021): Nové vymezení periferií Česka. *Geografie*, 126, 4, 419–443. <https://doi.org/10.37040/geografie2021126040419>
- KERN, A., MARIEN, S., HOOGE, M. (2015): Economic Crisis and Levels of Political Participation in Europe (2002–2010): The Role of Resources and Grievances. *West European Politics*, 38, 3, 465–490. <https://doi.org/10.1080/01402382.2014.993152>
- KEVICKÝ, D. (2021): Themes, approaches, and methods in the geographical analysis of Czech and Slovak parliamentary elections: a systematic review. *AUC–Geographica*, 56, 2, 248–261. <https://doi.org/10.14712/23361980.2021.16>
- KEVICKÝ, D. (2022): Where is the populist radical right successful? Spatial analysis of populist radical right parties in Slovakia and Czechia. *Eurasian Geography and Economics*. <https://doi.org/10.1080/15387216.2022.2151485>
- KLANDERMANS, B., ROEFS, M., OLIVIER, J. (2001): Grievance Formation in a Country in Transition: South Africa, 1994–1998. *Social Psychology Quarterly*, 64, 1, 41–54. <https://doi.org/10.2307/3090149>
- KLUMBYTĚ, N. (2010): Post-socialist sensations: nostalgia, the self, and alterity in Lithuania. *Lietuvos etnologija*, 9, 18, 93–116.
- KOSTELECKÝ, T., MIKEŠOVÁ, R., POLÁKOVÁ, M., ČERMÁK, D., BERNARD, J., ŠIMON, M. (2015): Geografie výsledků parlamentních voleb: vzorce volebního chování v Česku 1992–2013. Sociologický ústav AV ČR, Praha.
- LIPSET, S. M., ROKKAN, S. (1967): Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments. In: Lipset, S. M., Rokkan, S. (eds.): *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. Free Press, New York, 1–64.
- MARANDICI, I. (2022): Nostalgic Voting? Explaining the Electoral Support for the Political Left in Post-Soviet Moldova, *Eurasian Geography and Economics*, 63, 4, 514–542. <https://doi.org/10.1080/15387216.2021.1918565>
- MAREŠ, M. (2001): Otázky výzkumu pravicového extremismu. *Politologický časopis*, 2001, 2, 115–133.
- MAREŠ, M. (2003): Pravicový extrémismus a radikalismus v ČR. Barrister & Principal, Brno.
- MAREŠ, M. (2012): Right-Wing Extremism in the Czech Republic. Friedrich-Ebert-Stiftung, Berlín.
- MASSUMI, B. (1993): Everywhere You Want to Be: Introduction to Fear. In: Massumi, B. (ed.): *The Politics of Everyday Fear*. University of Minnesota Press, Minneapolis a London, 3–37.
- MAŠKARINEC, P. (2015): Nekonečný příběh. Pokračující stabilita voličské podpory Komunistické strany Čech a Moravy v parlamentních volbách 2006–2013. *Politické vedy*, 18, 3, 135–160.
- MAŠKARINEC, P. (2019): The rise of new populist political parties in Czech parliamentary elections between 2010 and 2017: the geography of party replacement. *Eurasian Geography and Economics*, 60, 5, 511–547. <https://doi.org/10.1080/15387216.2019.1691928>
- MIKEŠOVÁ, R. (2019): Vliv lokálního prostředí na volební chování v Česku. *Geografie*, 124, 4, 411–432. <https://doi.org/10.37040/geografie2019124040411>

- MILLER, W. L. (1991): Party identification, realignment, and party voting: Back to the basics. *The American Political Science Review*, 85, 2, 557–568. <https://doi.org/10.2307/1963175>
- MUDDE, C., ROVIRA KALTWASSER, C. (2018): Studying Populism in Comparative Perspective: Reflections on the Contemporary and Future Research Agenda. *Comparative Political Studies*, 51, 13, 1667–1693. <https://doi.org/10.1177/0010414018789490>
- NOY, C. (2008): Sampling knowledge: the hermeneutics of snowball sampling in qualitative research. *International Journal of Social Research Methodology*, 11, 4, 327–344. <https://doi.org/10.1080/13645570701401305>
- PERLÍN, R., KUČEROVÁ, S., KUČERA, Z. (2010): Typologie venkovského prostoru Česka. *Geografie*, 115, 2, 161–187. <https://doi.org/10.37040/geografie2010115020161>
- REIFOVÁ, I. (2018): The pleasure of continuity: Re-reading post-socialist nostalgia. *International Journal of Cultural Studies*, 21, 6, 587–602. <https://doi.org/10.1177/1367877917741693>
- ROBERTS, A. (2003): The Politics and Anti-Politics of Nostalgia. *East European Politics and Societies*, 16, 3, 764–809. <https://doi.org/10.1177/088832502766275894>
- ROCHOVSKÁ, A., BLAŽEK, M., SOKOL, M. (2007): Ako zlepšiť kvalitu geografie: o dôležitosti kvalitatívneho výskumu v humánnej geografii. *Geografický časopis*, 59, 4, 323–358.
- RYDGREN, J. (2007): The Sociology of the Radical Right. *Annual Review of Sociology*, 33, 241–262. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.33.040406.131752>
- ŘIHÁČEK, T., HYTYCH, R. (2013): Metoda zakotvené teorie. In: Řiháček, T., Čermák, I., Hytych, R. (eds.): *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Masarykova univerzity, Brno, 105–138.
- SCHURR, C. (2013): Towards an emotional electoral geography: The performativity of emotions in electoral campaigning in Ecuador. *Geoforum*, 49, 114–126. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2013.05.008>
- SHUERMANS, N., DE MAESSCHALCK, F. (2010): Fear of Crime as a Political Weapon: Explaining the Rise of Extreme Right Politics in the Flemish Countryside. *Social & Cultural Geography*, 11, 3, 247–262. <https://doi.org/10.1080/14649361003637190>
- SIEGFRIED, A. (1913): *Tableau politique de la France de l'Ouest sous la Troisième République*. A. Colin, Paris.
- SMEEKES, A., WILDSCHUT, T., SEDIKIDES, C. (2021): Longing for the “good old days” of our country: National nostalgia as a new master-frame of populist radical right parties. *Journal of Theoretical Social Psychology*, 2021, 5, 90–102. <https://doi.org/10.1002/jts5.78>
- SOPÓCI, J. (2004): *Politika v spoločnosti*. VEDA, Bratislava.
- SPARKE, M. (2007): Geopolitical Fears, Geoeconomic Hopes, and the Responsibilities of Geography. *Annals of the Association of American Geographers*, 97, 2, 338–349. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.2007.00540.x>
- STEENVOORDEN, E., HARTEVELD, E. (2018): The appeal of nostalgia: the influence of societal pessimism on support for populist radical right parties. *West European Politics*, 41, 1, 28–52. <https://doi.org/10.1080/01402382.2017.1334138>
- SUCHÁNEK, J., HASMAN, J. (2022): Nativist with(out) a cause: a geographical analysis of the populist radical right in the 2017 and 2021 Czech parliamentary elections. *Territory, Politics, Governance*. <https://doi.org/10.1080/21622671.2022.2150287>
- SUCHÁNEK, J., HASMAN, J. (2023): Geografie nespokojenosti a odporu: časopriestorová analýza volebných výsledků populistické radikální pravice v Česku mezi lety 1992 a 2021. *Geografie*, 128, 2, 203–229. <https://doi.org/10.37040/geografie.2023.008>
- ŠTEFANČÍK, R., HVASTA, M. (2019): *Jazyk pravicového extrémizmu*. Ekonóm, Bratislava.
- TAYLOR, P. (1985): *Political Geography: World-Economy, Nation-State and Locality*. Longman, Harlow.

- VAN GENT, W. P. C., JANSEN, E. F., SMITS, J. H. F. (2014): Right-wing Radical Populism in City and Suburbs: An Electoral Geography of the Partij Voor de Vrijheid in the Netherlands. *Urban Studies*, 51, 9, 1775–1794. <https://doi.org/10.1177/0042098013505889>
- ŽENKA, J., SLACH, O., SOPKULIAK, A. (2017): Typologie českých nemetropolitních regionů z hlediska faktorů, mechanismů a aktérů regionálního rozvoje. *Geografie*, 122, 3, 281–309. <https://doi.org/10.37040/geografie2017122030281>

SUMMARY

Electoral support in peripheral post-socialist regions as a product of nostalgia and grievances: The example of the Bruntál district

Based on an analysis of interviews with informants, this paper provides an initial insight into the impact of nostalgia and grievances on support for right-wing and left-wing populist parties in the selected region in Czechia. Post-socialist nostalgia played a role in the choice of the Communist Party among the informants from Bruntál. There are several forms of this nostalgia. The socio-economic dimension was evident in the informants' dissatisfaction with the privatisation and decline of farms after 1989 due to the establishment of the market economy. This dimension of nostalgia often went hand in hand with the personal socio-economic dimension. Informants mentioned that their or their family's living conditions had declined due to these changes in the economy. The last dimension of post-socialist nostalgia we observed in the interviews is the personal dimension, which is not present among older people who experienced the socialist regime; this type of nostalgia can be transmitted within the family to younger family members (Ekman, Linde 2005). We did not find a political-ideological dimension of nostalgia among our informants. In addition to Communist nostalgia, the interviews revealed national nostalgia (Smeeke, Wildschut, Sedikides 2021), which was associated with the SPD movement and its highlighting of traditional values and the functioning of the state before joining the European Union. Informants were noticeably pessimistic about Czech society, one of the underlying reasons triggering national nostalgia (Steenvoorden, Hartevelde 2018).

The interviews revealed that grievances could also play a role in political party choice, whether they are grievances about the economic situation of the state, the region, or the electorate (Kern, Marien, Hooghe 2015); dissatisfaction with the functioning of the government (Ivarsflaten 2008); or grievances about the migration crisis and the potential or actual arrival of migrants in the region (Shuermans, de Maesschalck 2010; van Gent, Jansen, Smits 2014). However, the interviews indicated that the main reason the region's inhabitants have grievances is because of the region's peripherality. From the analysis of the interviews, it appears that the transport accessibility of the Bruntál district, the lack of services in the region, and the low interest of younger residents to stay in the region contribute to the inhabitants' deprivation and grievances. This is one reason for the greater popularity of populist parties in Bruntál.

The analysis of the interviews also offers several explanations as to why support for the Communist Party is weakening at the expense of populist-radical right-wing parties. One reason is the ageing and dying out of voters who lived through the pre-1989 socialist regime and thus have direct nostalgic memories of that period. Also, the dwindling numbers of people with direct experience of the socialist regime weakens the transfer of socialist nostalgia to younger family members (Ekman, Linde 2005). Another reason for the decline in support for the Communist

Party is the emergence of other populist parties (ANO, SPD). These parties highlight similar problems faced by the region's inhabitants but, at the same time, take advantage of the voters' resentment of globalised society, which creates both economic and cultural threats for the electorate (Ivarsflaten 2008). Finally, the position of the Communist Party in the region was weakened by its support of the minority government of ANO and ČSSD between 2017 and 2021. Informants primarily criticised the Communist Party for supporting anti-pandemic measures and prolonging the state of emergency. Conversely, SPD's stable stance against the state of emergency increased the attractiveness of this party. Thus, another reason for not voting for the Communist Party was voters' resentment of the government (Ivarsflaten 2008), even though the party itself was never in the government and only supported it.

It should be noted that the qualitative method we used has its limits. Informants' statements are always interpretations, which are influenced by the interviewees' personalities and their knowledge of the region and the history of the region. One must also consider that other factors besides nostalgia and grievances influence the choice of a political party. Furthermore, the research results cannot be fully generalised for all peripheral post-socialist regions, as there are several different types of peripheral regions (see Ženka, Slach, Sopkuliak 2017), and each region has its own special features. At the same time, it is possible to assume that the knowledge gained in the Bruntál district is also valid for other peripheral regions. That is because a similar transformation of electoral behaviour as seen in the Bruntál district (strengthening populist parties at the expense of the Communists and leftist parties) has been observed in other regions of Czechia and Slovakia (Maškarinec 2019, Kevický 2022). Furthermore, the socio-economic conditions in this region and the nature of their transformation are similar to the situation and trends in other Czech regions (Perlín, Kučerová, Kučera 2010). Thus, this study can serve as a bridgehead to analyses of the impact of nostalgia and grievances in other peripheral post-socialist regions.

The use of qualitative methods within electoral geography is a valuable complement to quantitative research, which mainly works with aggregated data and thus cannot cover voters' subjective criteria for choosing parties and their emotions. Therefore, a better understanding of electoral preferences in the studied locality can be achieved through interviews with informants.

POĎAKOVANIE / ACKNOWLEDGEMENT

Článok vznikol v rámci projektu MUNI/A/1323/2022 Environmentální a socioekonomické změny v geografickém výzkumu.

The article was written within the project MUNI/A/1323/2022 Environmental and socio-economic changes in geographical research.

ORCID

DOMINIK KEVICKÝ

<https://orcid.org/0000-0003-2913-9674>